

הלכות נטילת ידים שחרית סימן ד

הקם מהמטה, (מ) והיציא (כ) [כ] מבית הכפסא, ומבית המרחץ, והנוטל צפרניו, והחולץ (כא) (מא) מנעליו, והנוגע ברגליו, והחופף ראשו, ב'ניש אומרים אף ההולך (מב) בין (כג) המתים, ומי שנגע (נג) (מג) במת, יומי (כד) ששפליא (מד) בליו, והמשימש משתו, והנוגע (מה) בכנה, והנוגע בגופו (מו) בידו. וימי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל, אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתפח, ואם אינו תלמיד חכם (מז) יוצא מדעתו: יט' המקוץ (מח) דם מהתפתים ולא נטל ידיו, מפחד שבעה ימים; המגלח ולא נטל ידיו, מפחד שלשה ימים; הנוטל צפרניו ולא נטל ידיו, מפחד יום אחד; ואינו יודע ממה מפחד: כ' יהרוץ פניו ולא נגבם יפה, פניו מתבקעות או עולה בקו שחין; ורפואתו, לרחץ הרבה במי סלקא: כא' *צריך לזהר (מט) בתפלה או באכילה (ועין לקמן ג) סימן צב סעיף ו (כה) (נא) וסימן קסד) שלא לגע בשוק ורחף ובמקומות המכסים באדם, לפי שיש שם (כו) (נב) מלמולי זעה (מלמולי זעה פרוש, וזמא קצין שעורים קטנים), וכן שלא לחבף בראשו, אבל מקומות המגלים בראשו (ג) ובפניו ובמקום המגלה (ז) (נד) שבורועותיו אין להקפיד: כב (נה) האם אין לו מים, (נו) קנח ידיו (כס) [כס] בצרור או (נז) בעפר או בכל מידי דמנאי *ויברך

שערי השוקה

באר היטב

(כ) מבהכ"ס. עבה"ט. וכתב במח"ב שאלו הדברים דקא חשיב אינם משמע אחד, דקם מהמטה ויציא מבהכ"ס והמרחץ ונטל צפרניו הוא משום ר"ד, ומ"מ ודקא לענין קם מהמטה צריך ג"פ אל כלי, אבל אינך לא, כי אין שלשת ר"ד כ"כ באלו. והולך בין המתים ונוגע במת צריך ג"פ וכן בתשימש הפשה מפני השמאה, אבל חולץ מנעליו ונוגע ברגליו, וחופף בראשו משום נקיות הוא, וכ"כ מהר"ח מהן במקור"חיים, ע"ש באר"ך. וביציאה מבהכ"ס חייב לנגח קש"שאי שרפ"ג ג"פ, וגם חפצו פ"א אם חלצו בתי"רגלים של עור, ע"ש. וראיתי מי שכתב: נראה שהנוגע בפדעוש א"צ נטילת ידים לפי שאינה כאה מנהגת אדם, ועין סימן ש"ו. ונראה דמכל מקום יש לו לנקות במידי דמנאי. כדלקמן סעיף כב, עין שם: [כס] בצרור. עבה"ט. ועין לקמן סימן סב שהט"ו קתב במי שצמא (כו) שבורועותיו. הנקרא אייל"ן בויג"ן⁴¹, ובצנארו עד התנה, ב"י סי' צב, מ"א: (כז) בצרור. או בקורה, בין שהם מלכלכים בין שהם בהפח הדעת, טור סי'

באור הלכה

משנה ברורה

ועתה, וראיה מהא דהאר"י ו"ל היה ישן בשבת ב' וג' שעות. ויש דוחי דשאני תלמודי חכם בשבת, דמצוה לענג השבת; ועוד, אינו מוכרז כלל, דשמא היה נעור כמה פעמים בתוך שנתו ולא היה ישן שתינ נשמינ בפעם אחת. ויש אומרים דהוא יותר מחצי שעה, ויש אומרים דהוא שעור מעט יותר משלושה מינוט¹, על-כן בעל-גפש יחמיר לפי כח⁴⁷: * צריך לזהר וכו' ובפניו. עין במשנה ברורה סעיף קטן נג כמה שכתבנו בשם המהצ"ח השקל. ומה שחדש עוד לענין מקום מגלה שבורועותיו, עין שם ברבריו, לא העצמתי. דלא משמע כן בובחיים יח ע"ב ברש"י ד"ה ולא למעלה⁶⁴, עין שם:

מנעליו⁶² ונוגע ברגליו וחופף ראשו⁶³ (סג) אינו משום רוח רעה, רק משום נקיות, על-כן אין צריך למחר לטל ידיו כהפ"ק⁶⁵: מה שאין בן באינך דמשום רוח רעה, ובג"ל בסעיף קטן לח: (מב) בין המתים. (סד) בבית הקברות. וכתב מהר"ל סימן כג, שיש לטל קדם שיתפלה על הקברות, ורוחצין שנית בשוכו לחצר בית הקברות, שרוחות רעות מלין החוזרין. ויש (סה) נוהגין אז לרחץ גם הפנים: (מג) במת. ואפלו מי שוכנס אצל מת אחר או שהקל ללוחו (סו) נוהגין בנטילה⁶⁶. ונהגו להקפיד אם יגנס אדם לבית אחר קדם שירחץ, ומהגא אבותינו תורה היא^{66א} [רמ"א י"ד שעין: (מד) בליו. אפלו (סז) לא נגע בכנה, שלא מצא: (מה) בכנה. ובפרעוש (סח) אפשר דדי בנקיון בעלמא: (מו) בידו. במקומות המטנפות⁶⁷ שיש בהם מלמולי זעה⁶⁸: (מז) יוצא מדעתו. עין באלה רבה דר"צה לומר דנתלבב בו רוח-שטות ועל-ידי"זה יוכל לבוא אחר-כך לצברה, וכמאמרם דאין אדם עובר עברה אלא אם-כן נכנס בו רוח שטות: יט' (מח) דם מהתפתים⁶⁹. ואפשר עלוקה [שקורין פייוקע"ס⁷⁰] או ביינקע"ס⁷¹ גם-כן צריך לטל, (סט) וטוב להתמיר⁶⁰: כא' (מט) בתפלה. והוא הדין בשעה שהוא עוסק בתורה⁶¹ [בסי' צב ס"ז בהג"ח]: (נ) סימן צב סעיף ו. דנתבאר שם שאם עומד בתפלה ונופר שנגע במקום קטן, די בנקיון עפר או שמחכף ידיו בפתל, דמה יעשה באמצע תפלה. ומיהו אם עומד עדין בקריאת שמע או בפסוקי דמרה, (ע) צריך לילך ולטל ידיו: (נא) וסימן קסד. דשם נתבאר שאם עבר ונגע בתוך הסעודה צריך לטל ידיו שנית פדין. אף לענין ברפת על נטילת ידים, הספמת רב האחרונים שלא לחזר ולברך, עין שם במשנה ברורה: (נב) מלמולי זעה. עין ביר"ה דעה סימן קיו דצריך לזהר מוצה, דכל זעה סס המתן חוץ מוצת הפנים, וסימן לדבר: בוצת אפיו תאכל לחם: (נג) ובפניו⁶². וכן בצנארו עד התנה [ב"ן]. וכתב במהצ"ח השקל, דזה תלי לפי מנהג המקומות אם הדרך להיות מגלה שם: (נד) שבורועותיו. (עא) עד הפרק הנקרא (אייל"ן בויג"ן⁴¹). וכן אם הולך יחף ברגליו, אפשר דהוי בכלל המקומות המגלים⁶³ [פמ"ג בס'י צב]: כב (נה) אם אין וכו'. ואם יש לו מים, צריך לטל (עב) אפלו לתפלת מנהג וערכית, אפלו אם אינו יודע להן שום לכוף. והנטילה יתיה בלא ברכה, כי לא תתנו ברכה כי אם בשחרית, וכך איתא בסימן ז סעיף א. ואם אין לו מים, יש אומרים דידעו בהכא דינקה בכל מידי דמנאי, (עג) פן מדבק בהם איזה דבר מאוס או זמא. ועין לקמן בסימן צב ובר"ל ג במשנה ברורה: (נו) קנח ידיו. ואפלו (עד) הוי מלכלכים בנדאי, גוון שעשה צרכיו וקנח, גם-כן מנהי. ועין לקמן בסימן צב כמה צריך לחזר אחר מים: (נז) בעפר. או (עה) שישפוף בטלית לבש. ודע, דנקיון, ביון שהוא עומד במקום מים, צריך לנקות כל הדי, (עו) בין גבו ובין תרנים: 1 דקות. 2 עלוקות [מוצות דם]. 3 נוסות רוח. 4 מרפק. שער הצינן

(כ) מבית הכפסא. ירחץ תכף כמו בשחרית, סדה"י: (כא) מנעליו. בנדיו: (כב) המתים. הינו בבית הקברות, תשובת מהר"ל סי' כג. וכתב שיש לטל קדם שיתפלה על הקברות. ורוחצין שנית בשוכו לחצר בה"ק, שהשדים מלין החוזרין. ויש לרחץ גם הפנים, ע"ש: (כג) במת. וה"ה המלין אותו, מ"א. ונהגו להקפיד אם יגנס אדם לבית אחר קדם שירחץ, ומהגא אבותינו תורה היא, רמ"א ב"ד סי' שעו: (כד) ששפליא בליו. אפי' לא מצא כנה, מ"א: (כה) וסי' קסד. דשם נתבאר אם עבר ונגע צריך לטל שנית ולחזר ולברך ענט"י לאכילה: (כו) מלמולי זעה. ובושה יש סקנה, דכל זעה סס המתן חוץ מוצת פנים; וסי' לדבר: בוצת אפיו תאכל לחם, י"ד סי' קט: (כז) בצרור. או בקורה, בין שהם מלכלכים בין שהם בהפח הדעת, טור סי'

(מ) מגן אברהם ופרי מגדים: (נא) אלה רבה בשם מקור"חיים: (ס) ארצות-הסיים בשם כמה תשובות. וממגן אברהם וכו' ב אין ראיה להפך, וכמו שכתב הפרי"מגדים שם: (סא) דהוא בכל מקום בבית הכפסא: (סב) מגן אברהם וארצות-הסיים והגן"א: (סג) ארצות-הסיים: (סד) מגן אברהם: (סה) ארצות-הסיים: (סו) מגן אברהם: (סז) עין בשערי השוקה ובארצות-הסיים: (סח) פרי"מגדים: (ע) פרי"מגדים: (עא) מגן אברהם: (עב) בסי' רלג: (עג) מגן אברהם בסימן צב סק"ג: (עד) מגן אברהם: (עה) ארצות-הסיים בשם רדב"ז: (עו) פרי"מגדים בסוף הסימן:

הַלְכוֹת הַנְהַגַת אָדָם בְּפִקְר סִימָן ד ה ו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ט]

דְּסֵתָם יָדִים דְּהִיגוּ שְׁאִינוּ יוֹדְעֵ אִם הֵם מְלַקְלָקִים אֵינָן פְּסוּלוֹת לְבָרְכָה⁶⁵.

65) ולענין ברכת 'על ביעור חמץ', כתב לקמן (סי' תלב ס"ק ב), שיש אומרים שטוב שיטול את ידיו קודם אמירת הברכה, והוא משום נקיות.

[משנ"ב שם]

וְכָל-שֶׁפָּן לְדַבְרֵי-תְרָה⁶⁶.

66) ולענין קריאת שמע, כתב לקמן (סי' צב ס"ק כה) שסתם ידיים כשרות, והביא את דברי הפמ"ג שסתם ידיים פסולות.

[משנ"ב ס"ק ט]

וְדוֹקָא אִם יֵשֶׁן שְׁנַת קָבֵעַ אֶבֶל בְּשֵׁנַת עֲרָאִי אֵין חֲזַקְתוֹ שְׁפָגְעָה⁶⁷.

67) וראה לעיל (ס"ק כז) שביארנו מה היא שינת עראי ומתי נחשבת לשינת קבע.

[משנ"ב ס"ק טא]

וְהוּא הָדִין לְתוֹרָה אֲסוּר בְּלֹא נְקִיּוֹת⁶⁸ וְכוּ', וְכִשְׁעָרֵי-תְשׁוּבָה בְּשֵׁם הַזֵּהרָה פֶּתַח דְּלֹא יִבְרָךְ בְּלִי נְטִילַת יָדִים⁶⁹.

68) ולדעה בדברי תורה, כתב בביה"ל לקמן (סי' צב ס"ז ד"ה לכן) שמותר אף בלא ליטול ידיו.

ולגבי מי שהוא ערום ורוצה לצאת בברכת חבירו מדין 'שומע כעונה', כתב לקמן (סי' עה ס"ק כט) שאסור לו, משום שערום אינו יכול לענות, וראה מה שכתבנו שם.

69) ולענות אמן קודם שנטל ידיו, משמע מדבריו לעיל (סי' א ס"ק ב) שהתיר למי שאין לו מים ליטול ידיו כראוי ללמוד או לברך, שגם עניית אמן מותרת, וכתב התפארת אדם (סי' א ד"ה ונלע"ד) שאין להחמיר בכך משום שזו חומרא המביאה אותו לידי קילא. וכן הורה החזו"א (דינים והנהגות פ"ד אות כט) שמותר לענות אמן קודם נטילת ידים. ולשיטת הזוהר, כתב הכף החיים (אות קח) שלא יענה אלא רק יהרהר בליבו.

סימן ה

פְּנֵי הַבְּרָכוֹת

[משנ"ב ס"ק א]

כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ תו"ל [ברכות מז] שְׁלֹא יִזְרַק הַבְּרָכָה מִפִּי אֶלָּא יִכּוֹן¹ בְּעַת הַאֲמִינָה², וְיִבְרָךְ בְּנַחֲתָ³.

1) וכן כתב לקמן (סי' תרמג ס"ק ד) בשם השל"ה, שירגיל את עצמו לברך הברכות בקול רם כי הקול מעורר הכוונה. ולענין כוונה בהזכרת השם, כתב בשעה"צ לקמן (סי' תרנא ס"ק מח) שאין מנענעים את הלולב כשמוכירים הזכרת השם, מפני שאז צריך לכוון, וכשיטירד בנענוע לא יכוון.

עוד כתב בספרו שם עולם (ח"א פי"א) שאין בנו יראת שמים כהוגן, ואנו דואגים על איבוד רובל כסף יותר מאשר על הזכרת השמות הקדושים בתפילה שלא בכוונה, שהוא עוון פלילי שעליו נאמר 'קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם' (ירמיה יב ב).

ולעיל (סי' ד ס"ק לו) כתב בשם הבי"י, שטעם הנהגים לרחוץ פיהם בבוקר, הוא כדי להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה.

2) ומחמת החשש שישכח לכוון בכל פעם, כתבו האי"א (בוטשאטש, בסידורו תפלה לדוד אות כא) והאפיקי ים (פניני ים אות ג) שיתנה

בבוקר שמכוון כעת על כל הפעמים שיוזכיר את השמות הקדושים. מאידך הגר"ח קניבסקי (שיח תפלה עמי תרפ"ו) פסק בעיצה זו, ומי"מ כתב שמי שבין כך לא יכוון יאמר תנאי זה.

3) ובשעה שמברך, כתב לקמן (סי' קעב ס"ק ז) שכתבו בגמרא (ברכות נא, א) שצריך להיות פיו ריקן. ככתוב (תהלים עא ח) "ימלא פי תהלתך". הוסיף, שמגמרא זו למד ספר האשכול (הל' סעודה) שצריך לברך במלא פיו ולא לגמגם.

[משנ"ב שם]

וְעַל דְּבָר זֶה חָזַק אֶף ה' בְּעַמּוֹ, וְשָׁלַח לָנוּ בְּיַד יִשְׁעִיהַ וְאָמַר "יֵעַן וְכוּ". וְעַיִן שָׁם עוֹד מָה שְׁהָאָרִיף בְּגִדְל הַעֲנֵשׁ עֲבוּר זָה⁴.

4) ח"ל הספר חסידים שם: "ומעשה באדם אחד שמת לפני זמנו כמה שנים, לאחר שנים עשר חודש נתגלה בחלום לאחד מקרוביו, שאל לו איך אתה נוהג בעולם שאתה שם, אמר לו בכל יום דנים אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון בכוונת הלב", עכ"ל.

[משנ"ב ס"ק ב]

כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ תו"ל: הַהוֹגָה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתֵיחוֹתָיו אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא⁵ וְכוּ', וְהַגּוֹן בְּקִמְצָ⁶.

5) ולקראו ארבע אותיות הו"ו"ה במילוי אותיותיו, כלומר יו"ד ה"א ו"ו ה"א, כתב הכף החיים (ס"ק ט) בשם האר"י ז"ל והרדב"ז (שו"ת פ"ה סי' אלף תח) שהוא בכלל הדוגה את השם באותיותיו, שאסור. ולקראו שם ארנות באותיותיו, כתב הכף החיים (שם) בשם הרדב"ז (שם) שאין להחמיר בו כל כך.

ולענין להרהר בשם הו"ו"ה ככתיבתו, התיר לעיל (סי' א ס"ק ד) בשם האר"י ז"ל שכתב שיצייר שם הו"ו"ה תמיד נגד עיניו בניקוד יראא כזה: יְהוָה. ובשו"ת דברי חיים (יו"ד ח"ב סי' קל) כתב שגם לדעות הסוברות שהרהור כדיבור דמי [ראה ביה"ל לקמן סי' סב ס"ד ד"ה יצא], מותר להרהר בו.

6) ובפירוש מילת 'ארני', כתב רבינו בחיי (בראשית יח ו) שאם הוא קודש הוא מנוקד בקמץ, ואם הוא חול הוא מנוקד בפתח [מלבד בסוף פסיק], ובטעם הדבר כתב, שהקמץ במילה מורה על מעלה גדולה ועל דבר העומד בפני עצמו ואינו נסמך לאחר, ואילו הפתח יופיע תמיד במילה שנשמכת לדבר אחר, ועל כן יורה כאן באמירתו את השם בקמץ על המעלה העליונה הגדולה המורה עליונות ושהוא בלתי נסמך לאחר, שלא כדוגמת הנבראים.

[משנ"ב ס"ק ג]

לְכַד בְּקִרְיַת שְׁמַע שֶׁם צְרִיף לְכֹנֵן גְּסִיכָן שְׁהָה וְכוּ⁷.

7) ואם כיוון רק שהוא השם יתברך, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' ה) שיצא בזה. וכן הורה הגר"ש אלישיב (פניני תפילה עמי כה) שאם מבין שתארים אלו מתיחסים למעלתו של הקב"ה, יצא.

וכשקראו תרגום אונקלוס שמתרגם שם אלוקים בשם 'אדנות', כתב הגר"שז אויערבך (שיח הלכה אות ה) שלכאורה רצוי לכוון בשני השמות, אך כיון שאונקלוס שניה כדי שלא יטעו, די בכך שיכוון בשם 'אדנות'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קח) כתב שכונת האונקלוס לפרש שאלוקים הוא הו"י כמו שכתוב ה' הוא האלוקים, ולכן יש לכוון כוננת הו"ו"ה היה הוה ויהיה, אדני-אדון הכל. אמנם צידד, שכיון שהוא בדרך לימוד, בכך כולם מודים לדעת הגר"א שדי לכוון כפי קריאתם ולא כפי שהם נכתבים.

